

חלוקת הלויים למשוררים ושוערים

א. הקדמה

ב. שיטת התוס'

ג. שיטת הרמב"ם

ד. השלכה מדינונו לשמירת המקדש בזמן הזה

ה. מי ממנה את השוערים והמשוררים? (ע"פ שיטת הרמב"ם)

ו. חידושו של ה'כלי חמדה'

ז. סיכום

א. הקדמה

למדנו בערכין דף יא ע"ב:

אמר אביי, נקיטינן: משורר ששיער בשל חבירו – במיתה, שנאמר: 'והחוננים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד וגו' והזר הקרב יומת", מאי זר? אילימא זר ממש, הכתיב חדא זימנא! אלא לאו זר דאותה עבודה. מיתיבי: משורר ששיער ומשוער ששורר – אינן במיתה אלא באזהרה! תנאי היא, דתניא: מעשה בר' יהושע בר חנניה שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר' יוחנן בן גודגדא, אמר לו: בני, חזור לאחוריך, שאתה מן המשוררים ולא מן המשוערים; מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: מיתה היא, וגזרו בה רבנן; ומ"ס: אזהרה היא, ולא גזרו בה! דכ"ע אזהרה היא, מר סבר: מסייע גזרו ביה רבנן, ומר סבר: לא גזרו ביה רבנן.

מדברי הגמרא עולה בבירור שישנה חלוקה בין הלויים, ישנם העובדים כשוערים וישנם כמשוררים, וכל אחד מבני הלויים מחויב לעבוד רק בתפקיד שהוגדר לו, ואסור לו לעבוד בתפקיד אחר. אמנם הגמרא אינה מזכירה כיצד נעשית החלוקה בקרב הלויים בין השוערים למשוררים.

בספר 'מזל שעה' לר' שלמה ב"ר יהודה הכהן מרחיב את השאלה ותוהה על עצם הגדרת ה"משוררים" וה"שוערים":

אני מסתפק אם אותם שהיו שוערים בשנה זו היו יכולים לשנה אחרת להיותם משוררים. וכן השוררים... דדלמא כל חד במה שזכה זכה לעולם ולא יחליף, לפי שראיתי בירושלמי פ"ד דתעניות דאמר ז"ל ויש מהם שקבעו עצמם לעולם: משמר שהיה בשבת היה בשבת לעולם, במוצ"ש היה במוצ"ש לעולם, יעו"ש, אלמא

---

1 שאלוניקי תקע"ב, מובא במפרשי היד החזקה מהדורת עז והדר עמוד קט ד"ה "ואני מסתפק".

בימים לא היו מתחלפים משנה לשנה, וא"כ גם בעבודות לא היו מתחלפין משנה לשנה.

כלומר, ניתן להבין את המושגים "משורר" ו"שוער" כתיאור של 'בעלי מקצוע', של אנשים שהוסמכו והוכשרו לתפקידם, ואז תפקידם אינו משתנה משנה לשנה. בתוך הבנה זו, יש לעיין האם התפקיד הקבוע נקבע ע"פ כישרון אישי, או שמא כל משפחה ממשפחות הלוויים קיבלה תפקיד מסוים, וחלוקת התפקידים מחייבת את כל בני המשפחה. ומאידך, ניתן להבין את המושגים הללו כתאורי פעולה, כלומר: בעת עיסוקו של הלוי בשירה הוא קרוי "משורר", ואז אסור לו לשער, אך מייד כשסיים את עבודתו רשאי הוא להחליף עבודה ולעבור מן ה"משוררים" ל"שוערים". ומסיים ה'מזל שעה':

וממה שכתב הר"מ בה' ח' גבי לוי שנפסל מזקנותו... יהיה מן השוערים - אין ראייה, דדילמא נפסל קולו שאני. אבל התוס' ז"ל בערכין דף י"א כתבו... אלמא למשפחותם היו ולא היו מתחלפים.

כדי להבין את דבריו יש להבין תחילה את מחלוקת הרמב"ם והתוס'.

ב. שיטת התוס'

כותבים התוס' (שם ד"ה השוער):

דבדברי הימים (א' ט', יז-לד) כתיב משפחות שהיו משוערים ומשפחות שהיו משוררים.

מדבריהם עולה שהגדרת המשוררים והמשוררים נקבעת לפי השתייכותם למשפחת משוררים או למשפחת שוערים, ואינה ניתנת לבחירת כל לוי ולוי, וכן אינה ניתנת להחלפה. התוס' מוכיחים את דבריהם מהפסוקים בדברי הימים:

והשוערים שלום ועקוב וטלמן ואחיהן ואחיהם שלום הראש: ועד הנה בשער המלך מזרחיה המה השוערים למחנות בני לוי: ושלום בן קורא בן אביסף בן קרח ואחיו לבית אביו הקרחים על מלאכת העבודה שמרי הספים לאהל ואבתיהם על מחנה ה' שמרי המבוא: ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפני ה' עמו: זכריה בן משלמיה שער פתח לאהל מועד: כלם הכוררים לשוערים בספים מאתים ושנים עשר המה בחצריהם התיחשם המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם: והם ובניהם על השוערים לבית ה' לבית האהל למשמרות: לארבע רוחות יהיו השוערים מזרח ימה צפונה ונגבה: ואחיהם בחצריהם לבוא לשבעת הימים מעת אל עת עם אלה: כי באמונה המה ארבעת גברי השוערים הם הלויים והיו על הלשכות ועל האצרות בית האלהים.

חלוקת הלויים למשוררים ושוערים

וְאֵלֶּה הַמְשֻׁרְרִים רְאִשֵׁי אֲבוֹת לְלוּיִם בְּלִשְׁכַּת פְּטוּרִים כִּי יוֹמֵם וְלַיְלָה עֲלִיהֶם
בְּמִלְאָכָה: אֵלֶּה רְאִשֵׁי הָאֲבוֹת לְלוּיִם לְתַלְדוֹתָם רְאִשִׁים אֵלֶּה יָשְׁבוּ בִירוּשָׁלַם.

בפסוקי דברי הימים מתוארת חלוקה ברורה בין משפחות משוררים ובין משפחות שוערים. הרד"ק (שם) מוסיף ומבאר שקביעות המשפחות אינה ניתנת לשינוי ולכן כשעזרא ייסד וייחס את משפחות הלווי, הוא דקדק ועשה זאת לפי ייחוסם כפי שהיה בבית ראשון – כדי שלא למנות לשוער מי שאבותיו היו מן המשוררים, וכן להפך. וכך הם דבריו:

“השוערים” – ממונים בשער שהיה המלך נכנס בו שהיה מזרחה כמו כן על אותה ענין שנעשה בבית ראשון נעשה בבית שני כמו שאומר “המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם”.

“ואחיו לבית אביו הקרחים על מלאכת העבודה שמרי הספים לאהל” – ר”ל שומרי מזוזות בית קדשי הקדשים כמו שהיו אבותיהם משפחת הקרחי שהוא משפחת הקהתי על הארון ועל הכפרת ואל פרוכת המסך, והוא מחנה ה’ היו שומרים המבוא שלא יכנס אדם לפניו, כמו שכתוב עליהם עצמם ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו.

דברים אלו משתמעים גם מספר עזרא פרק ב ומפירוש רש”י שם:

וְאֵלֶּה בְּנֵי הַמְדִינָה הָעֲלִים מִשְׁבֵּי הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְכָל
וְיִשׁוּבוּ לִירוּשָׁלַם וְיִהְיֶה אִישׁ לְעִירוֹ: אֲשֶׁר בָּאוּ עִם זְרַבְבָּל יִשׁוּעַ נְחֻמְיָה שְׁרִיָּה רְעֵלְיָה
מְרַדְכִי בְלִשָׁן מִסְפָּר בְּגוּי רְחוּם בְּעֵנָה מִסְפָּר אֲנָשִׁי עִם יִשְׂרָאֵל... (עזרא ב', א-ב)

הַמְשֻׁרְרִים בְּנֵי אֶסָף מְאָה עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה: בְּנֵי הַשְּׁעָרִים בְּנֵי שְׁלוֹם בְּנֵי אֶטָר בְּנֵי
טְלוֹמֹן בְּנֵי עֲקוֹב בְּנֵי חֲטִיטָא בְּנֵי שְׁכִי הַכֹּל מְאָה שְׁלֹשִׁים וְחֲשָׁעָה. (שם מא-מב)

ופירש רש”י:

“המשוררים” – הלויים שהיו משוררים. וכן השוערים הם הלויים שהיו שוערים משערי בית המקדש. (רש”י, שם)

רש”י מדקדק בלשון הפסוק שהמילה “המשוררים” אין משמעותה מי שיהיה משורר מכאן ולהבא, אלא שנמנה ומיוחס למשפחות המשוררים הקדומות.

וכך הבין המלבי”ם את האמור בנחמיה:

וַיִּפְקְדוּ בַיּוֹם הַהוּא אֲנָשִׁים עַל הַנְּשֻׁכּוֹת לְאוֹצְרוֹת לְתַרּוּמוֹת לְרֵאשִׁית וְלַמְעֻשׂוֹת
לְכַנּוֹס בָּהֶם לְשִׁדְי הָעָרִים מְנָאוֹת הַתּוֹרָה לְפִהֲגִים וְלְלוּיִם כִּי שְׂמַחַת יְהוָה עַל הַכֹּהֲנִים
וְעַל הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים: וַיִּשְׁמְרוּ מִשְׁמֶרֶת אֱלֹהֵיהֶם וּמִשְׁמֶרֶת הַטְּהָרָה וְהַמְשֻׁרְרִים
וְהַשְּׁעָרִים כְּמִצְוֹת דָּוִד שְׁלֹמֹה בְּנוֹ: כִּי בַיּוֹם הַהוּא וְאֶסָף מְקַדֵּם רֵאשׁ רְאִשֵׁי
הַמְשֻׁרְרִים וְשִׁיר תְּהִלָּה וְהַדוֹת לְאֱלֹהֵיהֶם. (נחמיה י”ב מד-מו)

ופירש המלבי"ם שם:

"כי בימי דויד" – ר"ל אז נתקנו בין מי יהיו המשוררים, ואסף ובניו היו מקדם וכן תמיד ראשי המשוררים, וגם אז נתקנו השירות והזמירות שיר תהלה ושיר הודאה.

ג. שיטת הרמב"ם

לעומת זאת מדברי הרמב"ם בהל' כלי המקדש נראה ששיטה אחרת הייתה עימו, וכך דבריו:

זה שנאמר בתורה בלויים "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה" אינו אלא בזמן שהיו נושאים המקדש ממקום למקום, ואינו מצוה נוהגת לדורות. אבל לדורות אין הלוי נפסל בשנים ולא במומין, אלא בקול, שיתקלקל קולו מרוב הזקנה יפסל לעבודתו במקדש. ויראה לי שאינו נפסל אלא לומר שירה אבל יהיה מן השוערים. (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"ח)

משמע שמשורר שהתקלקל קולו ושוב אינו ראוי להיות משורר, יכול להפוך לשוער, אף שאינו מיוחס למשפחת שוערים!

ומוסיף הרמב"ם וכותב:

שמאל הרואה ורוד המלך חלקו הלויים לארבעה ועשרים משמרות, ועובד משמר בכל שבת. וכל אנשי משמר מחלק אותם ראש המשמר לבתי אבות, וכל יום מימי השבת עובדים בו אנשים ידועים, וראשי האבות מחלקין אלו העובדים ביום שלהן איש איש על עבודתו. וכל הלויים מוזהרין על עבודת המזבח שנאמר "אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו ולא ימותו", לא יקרבו לעבודה אבל ליגע מותרין. (שם ה"ט)

חלוקת ראשי בתי־האב את עובדיהם "איש איש על עבודתו", שהוזכרה בדברי הרמב"ם, יכולה הייתה להתפרש לכאורה כחלוקת ימי השבוע – יום לכל בית אב, והכוונה היא שכל ראשי בתי האב של אותו המשמר היו מחלקים את ימי העבודה כדי להציב את עובדיהם ביום המתאים. אולם דברים אלו סותרים לכאורה את מה שכתב הרמב"ם בפרק הבא:

כל ראש משמר ומשמר מחלק משמרו לבתי אבות, עד שיהיה כל בית אב ואנשיו עובד ביום אחד מימות השבת, והאחר ביום של אחריו, והאחר ביום של אחריו, ולכל בית אב ואב ראש אחד ממונה עליו. (רמב"ם שם פ"ד הי"א)

משמע, שלדעת הרמב"ם ראש המשמר היה קובע איזה בית אב יעבוד בכל יום, והדבר לא נקבע בין ראשי בתי־האב!

חלוקת הלוויים למשוררים ושוערים

לאור סתירה זאת, מבאר ה'כסף משנה' (פ"ג ה"ט) שחלוקת ראשי בתי-האב את עובדיהם "איש איש על עבודתו", שהוזכרה בדברי הרמב"ם, הכוונה היא שראש כל בית אב היה קובע ללוויים שתחתיו ש"פלוני ופלוני יהיו שוערים ופלוני ופלוני יהיו משוררים, ופלוני יהיה שוער בשער פלוני ופלוני בשער פלוני, ופלוני ישורר בכלי שיר פלוני ופלוני ישורר בכלי שיר פלוני". ואם כן משמע שראש בית האב קובע מי יהיה שוער ומי יהיה משורר, ושהדברים אינם מוגדרים לפי ייחוסם של הלוויים, וגם לא לפי עבודתם בשנים קודמות!

דברי הרמב"ם, שלוי רשאי להחליף תפקידו צריכים עיון: כיצד יסביר את דין הגמרא שמשורר ששיער חייב מיתה, וכיצד יתרץ את ראיית התוס' מן הפסוקים בדברי הימים (ובעזרא ונחמיה)? קושייה זו נשאלה ע"י בעל ה'פרי מגדים' בספרו 'ראש יוסף'² וז"ל:

פסק הר"מ... יראה לי דאינו נפסל אלא לשיר אבל יהיה מן השוערים עכ"ל לא ידענא דהא אמרינן בהדיא... משורר ששיער חייב מיתה וכתבו התוס'... דבדברי הימים כתיב משפחות שהיו משוערים... וכן כתב הר"מ ז"ל שם באותו פרק הלכה י' שלא יסייע אחד למלאכת חברו, ואיך כתב דבן לוי שהיה ממשפחת משוררים ונפסל בקול דיעבוד עבודת משוער והלוא זר הוא אצלה?

ודוחק גדול לומר דבזמן שהוא ראוי לשיר אסור לשוער ולא בזמן שנפסל לשיר, דזה נשתקע ולא נאמר כלל.

גם דוחק גדול לומר מה שכתב רבינו "ויהיה מן השוערים" ר"ל דלקול הוא נפסל, אבל יהיה מן השוערים ר"ל דמשוער אין נפסל בקול, ולעולם ראוי לעבודתו, דלא משמע כך הלשון של הר"מ ז"ל וצ"ע. (ראש יוסף, חוליין כד)

את התירוץ (הראשון) שדחה בעל ה'פרי מגדים', שרק למשורר שראוי לשיר אסור להיות שוער, ולא למשורר שנפסל קולו, מקבל בספר 'חיל המקדש' (הרב חיים יעקב לוינ), ומוסיף תירוץ נוסף:

..יוצא דהרמב"ם... סובר דלא היו קבועים במשפחות וזה קשה דהא התוס' מביא פסוקים מפורשים... אך פשוט נוכל לומר דהרמב"ם סובר דכל הקביעות של משפחה תלוי ביכולת לעבוד, ובאותו שנפסל כבר מעבודתו, לא שייך לו קביעות במשפחה...

ועוד היה נ"ל, דאפילו אם נאמר דהיו משפחות מיוחדות והיו נקבעים כל אחד במשפחתו כמו שמבואר, מ"מ מי שלא נקבע עוד בשום עבודה היה יכול לעבוד כל

---

2 במהדורת מכון ירושלים הפנו לדברי המהר"ל בגור אריה במדבר ח, כ"א שכתב דמרבינן מקרא דלאחר 50 כשר לשיר ולכאורה לפי דבריו ה"ה נמי פה, ולא מצאתי את הדברים.

עבודה שירצה... ולפי זה היינו יכולים לומר דכל דברי הרמב"ם קאי אהיכי דלא היה קבוע מקודם בעבודה מיוחדת. (חיל המקדש, סימן ג')

אמנם תירוצים אלו אינם מתיישבים עם הסבר הכסף משנה לדברי הרמב"ם בהלכה ט', שממנו משמע שגם לוי שראוי לעבוד עבודתו נקבעת מחדש ע"י ראש בית האב! לכן מגביל הרב לוי את תירוצו של הכסף משנה בדברי הרמב"ם רק לחלוקה הפרטנית – באיזה כלי שיר ובאיזה שער ישמור כל אחד, אך אין לו יכולת להציב לוי ממשפחת השוערים כמשורר, וכן להפך, וכך כתב:

וצ"ל דכל החלוקה היתה רק לאיזה שער או לאיזה כלי שיר... ולפי"ז בכהנים הלוא היו צריכים לחלק את העבודות ובשביל זה צריכים פיס, משא"כ בלויים דבעצם העבודות לא היה הבדל...³

בספר 'מוצל מאש' מוסיף ומקשה על ביאורו של הכסף משנה – אם הגדרת ה"משורר" וה"שוער" נקבעת ע"י ראש בית האב כחלק מ"סידור העבודה" ואינה קשורה לייחוס המשפחתי, מדוע משורר ששיער חייב מיתה, וכי החלטה ודיבור של ראש בית האב יכולה להוליד חיוב מיתה? ומשום כך הוא מבאר שחומרת החלפת התפקידים חלה רק לאחר ש"החזיק כל אחד בעבודתו", וזה לשונו:

ומשורר ששיער עיי"ש, משמע דכן נוהג לדורות משפחות משפחות. אבל ברמב"ם... יראה לי שאינו נפסל אלא לומר שירה, אבל יהיה משוער ע"ש, וכן כתב שם אח"כ בכסף משנה... דראש בית אב מחלק... א"כ צ"ל שאחר שחילק ראש בית אב... אם עבד אחד עבודתו של חברו חייב מיתה, ודוחק הוא לאמר כן שבשביל מינוי של ראש בית אב ודיבורו יהיה חייב מיתה! ואפשר לאחר שהחזיק כל אחד בעבודתו מיירי. ומ"מ מלשון הגמרא שאמרו שאתה מן המשוררים ולא מן השוערים משמע כפירוש התוספות שבא ממשפחת השוערים... (מוצל מאש, ערכין יא ע"ב)

הגדרת החלוקה בין משוררים לשוערים

מדברי התוס' נראה שהחלוקה בין המשוררים לשוערים נובעת מייחוסם, וכשם שבנשיאת כלי המקדש הייתה חלוקה בין תפקידם של בני גרשון קהת ומררי, כך בעבודת המקדש של הלוויים קיימת חלוקה משפחתית בין המשוררים לשוערים, ולוי המחליף תפקיד נחשב גם הוא ל"זר הקרב".

אמנם לשיטת הרמב"ם שהאיסור חל רק לאחר קבלת התפקיד (או תחילת העבודה בפועל) אפשר שיסוד האיסור הוא בלבול בסדרי העבודה. כך עולה גם מדברי

3 בסוף דבריו מציין להגהות היעב"ץ ערכין יא, שמדבריו עולה שיטתם לויים שלא נקבעו לתפקיד מסוים עיי"ש.

ה'חינוך' (מצווה שפט) שכתב: "מן הדומה כי הכהן שסייע במלאכת חבירו הכהן ג"כ במיתה". כלומר: אע"פ שכל כהן בוודאי ראוי לכל עבודה, לאחר שנקבעה עבודה ספציפית, אפילו ע"י פיס אקראי, ישנו איסור תורה לנטוש את המשמרת שעליה הופקד. וב'מנחת חינוך' כתב על השוואה זו: "הדברים ברורים ונאים למי שאמרם". דברים אלו תואמים לדרך שהסביר ה'חינוך' את טעם הדין וז"ל:

משרשי המצוה, לפי שעבודת שתי כתות אלה היא עבודה יקרה ומקודשת, על כן צריכה המלאכה להשמר מאד מן היאוש מן העצלה והשכחה, ואין ספק כי כל מלאכה המוטלת על שני אנשים או יותר, הפשיעה מצויה בו יותר ממלאכה המוטלת על האחד לבדו, כי הרבה פעמים יסמכו שניהם כל אחד על חברו ותתבטל המלאכה מביניהם, זה דבר ברור לכל אדם, ודרך משל אמרו זכרונם לברכה (בבא בתרא כד ע"ב), על כיוצא בזה "קדרה דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא".

על הקשר בין טעמו של ה'חינוך' ובין השוואתו בין הכהנים ללויים, ועל הקשר בין שיטתו לשיטת הרמב"ם עמד הרב רודרמן בספר 'עבודת הלוי':

ולפי מה שכתב החינוך הטעם ד"איש איש על עבודתו"⁴ שלא יסמכו אחד על חברו ויהי' קדרה דבי שותפי ומ"ה אמרה תורה שהכהנים לא יעשו עבודת הלויים וכן לא יעשה אחד מלאכת חבירו א"כ שפיר יש לומר דכל זה לא שייך בעושה עבודתו אבל בהזקין ונפסל קולו דאינו יכול עוד לעשות עבודתו ונועד שוב בתמידות למלאכת שוער א"כ לא שייך הטעם הנ"ל ממילא א"ש ומה"ט כתב שם החינוך דגם כהנים מוזהרים שלא יסייע אחד במלאכת חברו ע"ש. (עבודה הלוי, כלי המקדש פ"ג הי"א)

אמנם ה'חפץ חיים' ערער על ההשוואה בין הכהנים ללויים וכתב:

לענ"ד אינו דומה כ"כ, דהתם בלויים היו ראשי האבות מיחדים, זה מסוגל יותר לשיר וזה מסוגל בכוחו יותר להגפת דלתות, אבל בכהנים - כל אחד מיוחד לכל דבר, ולזה היו פייסות בכל יום וכו', ומי שלא עשה העבודה שעלתה לו בפייס, אף דעשה עוולה, לא מסתברא דיהיה חייב על זה מיתה בידי שמים. (ליקוטי הלכות, תמיד ט"ו ע"ב בדפי הספר; ב'זבח תודה' ד"ה אית)

ה'חפץ חיים' אינו מסכים עם השוואה זו, וסובר שגם לדעת הרמב"ם מכיוון שהחלוקה בין המשוררים לשוערים איננה שרירותית, אלא היא מהותית ומותאמת

---

4 ייתכן שהשוואה שערך ה'חינוך' בין הכהנים ללויים נובעת מכך שאת מקור הדין למד ה'חינוך' מן הפסוק "איש איש על עבודתו ואל משאו", כמבואר בראשית דבריו על פי דברי הספרי (בניגוד לדרשה המובאת בגמ' שבה נלמד האיסור מ"והזר הקרב יומת"), והסברא נותנת שבכלל "איש איש" גם כהנים. (אף שמדבריו נראה שלמד זאת רק מטעמא דקרא, כפי שביאר ב"שרשי המצוה").

לכשרונותיהם של הלויים, המעבר מתפקיד לתפקיד פוגם באיכות העבודה, משא"כ בתפקידי הכהונה הנקבעים בגורל.⁵

לדעת ה'חפץ חיים' החלוקה בקרב הלויים למשוררים ושוערים אינה קבועה ואינה תלויה במשפחת הלוי ובייחוסו, והדברים תואמים לשיטת הרמב"ם הנ"ל. גם מדברי בעל 'נתיבות המשפט' בפירושו למגילת איכה 'פלגי מים' (איכה ה', יד) נראה שחלוקת התפקידים אינה תלויה במשפחות. עמד על כך בהערות 'מקדש מרדכי' על ה'מקדש דוד' וז"ל:

"זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם" - פירשו המפרשים, כי הלויים הבחורים היו משוררים והזקנים היו משוערים, וזהו אמרו מעת אשר הזקנים משער שבתו ובחורים מנגינתם - מאז שבת משוש לבנו...

ד. השלכה מדיוננו לשמירת המקדש בזמן הזה

ה'אבני נזר' דן בשאלת החובה לשמור על המקדש לאחר חורבנו, ופושט אותה מתוך נקיטת עמדה בענייננו:

ומכל מקום נ"ל דשמירת לויים בלא"ה בכלל אין בזמה"ז, מאחר שחלקו דוד ושמואל למשמורות איזה מן המשוררים ואיזה מן השוערים כמבואר בכתוב, ושוערים היינו שומרים כנ"ל והכלל משורר ששיער במיתה, ומאין נדע מי המה השוערים? ואף שבגמ' לא מצינו אלא בהגפת דלתות, מ"מ כיון שהוכחנו ד'שוערים' דקרא שומרים ועבודה הוא, א"כ גם השומרים אסורין רק המבוררים. וכן ברבה נשא פ' ו' מלמד שבני מררי אסורין לשמור ולעבוד מה שבני גרשון שומרים ובמס' תענית (י"ז) כל כהן היודע משמרתו כו' הרי דמשמורות שסדרו אז לא נתבטלו בזמן הזה. ואפי' רבי דאמר אסור כל השנה ופירש"י שמא כשיבנה ביהמ"ק ישתנה המשמורות. מ"מ כל זמן שלא נבנה ולא נשתנו המשמורות עדיין

5 הסבר רעיוני לחלוקה זו מופיע בדברי ה'שם משמואל' (פרשת נשא תרע"ג): "יש להתבונן מדוע חלוקין הלויים בעבודתם ומשורר ששיער במיתה, ואין הכהנים חלוקין בעבודתם, שכל כהן ראוי לכל העבודות ולברכת כהנים. ונראה עפ"י מה שהגיד כ"ק אבי אדומו"ר זצלה"ה הענין שהכהנים צריכין לבגדי כהונה בעבודתם ואם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם, ואין הלויים צריכין לבגדים בעבודתם, כי הכהנים הם פנימיים ביותר וכל עבודתם בחשאי, וכל דבר פנימי צריך כיסוי והסתור, וזהו ענין הבגדים. אבל הלויים שעבודתם בהתגלות לארמא קלא אין להם צורך בבגדים, עכת"ד. ולפי"ז יש לומר נמי בטעם חילוק עבודות, דידוע דבפנימיות כולם אחד וההתחלוקת היא רק בחיצוניות, וכל הדברים שהם פנימיים ביותר מתאחדים ביותר, וע"כ כהנים שמהותם פנימיות אין שייך חילוק שזה יוכשר לזה וזה לזה כי כולם הם כאיש אחד, אבל לויים שהם בהתגלות שייך אצלם חילוק עבודות".

חלוקת הלויים למשוררים ושוערים

הם כמו סדרום דוד ושמואל ברוה"ק. ואי אפשר לקיים מצות שמירה בזמן הזה גם בלויים בזממה"ז. (אבני נזר, יר"ד תמט, יג)

ה'אבני נזר' קובע שגם בימינו חובה להקפיד על החלוקה הקדומה בין המשוררים לשוערים, ומשום כך הוא מסיק שבזמן הזה איננו יכולים לקיים את מצוות שמירת המקדש, מחשש שמא נציב שומר (=שוער) מבני המשוררים.

אמנם העיר על דבריו הרב יהודה זרחיה סגל:

לא זכיתי להבין... [שהרי כתב] המנ"ח - מבואר בדברי הרמב"ם והרב המחבר [=כסף משנה] שראשי בית אב של כל יום מחלקים את העובדים, וא"כ למה יגרעו בתי דינים שלנו היום מראשי בתי אבות שהיו אז, שבכל יום היה בכוחם לשנות ולמנות את פלוני לשוער ופלוני למשורר. (צמח יהודה, ח"ב סימן קמא)

מדבריו עולה שחששו של בעל ה'אבני נזר' קיים רק לשיטת התוס', אך לא לשיטת הרמב"ם. אמנם ייתכן שאף לדעת הרמב"ם יש מקום לחשוש אם נאמר שסמכותו של ראש בית האב בזמן ביהמ"ק גדולה יותר מסמכותו של בית דין שבזמננו (חשש זה יובן יותר לאור דברי הגרי"ז והגרי"ד סולובייצ'יק המובאים להלן, שמינוי המשוררים מחיל עליהם איסור זרות המונע מהם מלהיות שוערים, וכן להפך, ולאחר שהתמנה לתפקיד מסוים עובר התפקיד בירושה לבניו - כל זמן שלא נקבע אחרת ע"י סמכות דומה).

ה. מי ממנה את השוערים והמשוררים? (ע"פ שיטת הרמב"ם)

בספר 'בית ישחק'⁶ (מפרשי היד החזקה מהדורת עז והדר עמוד קז וקט) הקשה על דברי ה'כסף משנה' ש'ראש בית אב שלו מסיים לעבודתו פלוני ופלוני יהיו שוערים פלוני ופלוני יהיו משוררים", ממה שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהל' כלי המקדש:

א. חמשה עשר ממונין היו במקדש וכן ממנים לעולם על כל דבר מט"ו דברים אלו ממונה אחד, ואלו הן... על נעילת שערים, על השומרים, על המשוררים...

ה. זה שעל המשוררים הוא בורר בכל יום המשוררים שעומדים על הדוכן לומר שירה בפה, ועל פיו תוקעין על הקרבנות...

משמע שלא ראש בית האב הוא הקובע מי ינגן כל שיר ושיר, אלא הממונה (הקבוע) על המשוררים שהיה במקדש!

שמה שמסיים הבית אב מי יהיו המשוררים הוא כלפי שיש הרבה לזים יותר מדאי שצריך שישארו בטלים שאף שהיו המשוררים והשוערים למשפחות שהפריש דוד המלך... מ"מ כשהם הרבה כמה מהם נשארים בטלים ולכן הבית אב מסיים מי יהיו

6 לר' יצחק ב"ר אליקים גאטיניו משאלוניקי.

משוררים ומי שוערים... והממונה... הוא החכם הגדול בשיר ויודע לברור מי הוא הבקי יותר מהם מאלו המשוררים שסיים הבית אב ומי קולו ערב יותר לכן הוא הבורר מהם הי"ב לשורר על הדוכן והשאר אם ירצה מניחן סמוך להם שיסייעו...

לדעתו הרמב"ם אינו חולק על התוס', ומודה שקביעת הראוי להיות לשירה או להיות שוער תלויה ביחוס למשפחות שנקבע ע"י דוד המלך, ותפקיד ראש בית האב הוא רק למיין את אנשיו לפי ייחוסם. את הקביעה מי מביניהם ינגן ומי יישאר בטל (במקרה של עודף כוח אדם) קובע הממונה הקבוע על השירה, שהוא הבקי בחכמת השיר.

לעומתו הגרי"ז סולוביצ'יק יישב את הסתירה באופן שונה:

יסוד הדבר שכתב הרמב"ם דראשי האבות מחלקין אלו העובדין... הוא משום דלענין עבודת לוויה איכא דינא דצריך שיהא כל אחד ממונה על עבודתו וכדכתיב בקרא ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו, ומשורר ששיער חייב מיתה... ועל זה הוא שכתב הרמב"ם דראשי האבות הם הממנים ומחלקין לכל אחד עבודתו שבכל יום ועל ידו הוא שנעשה הלוי ממונה על עבודתו ונעשה זה משורר וזה שוער שזהו הנוגע לענין דינא שלא יעשה אחד מלאכת חברו... והממונה הוא רק בורר אבל ברירתו לא מעלה ולא מוריד לענין דינא רק זה שנתמנה אח"כ ע"י הראש בית אב... והנה בפרק ג הלכה ט "שמואל הרואה ודוד המלך חלקו הלויים לארבעה ועשרים משמרות, ועובד משמר בכל שבת, וכל אנשי משמר מחלק אותם ראש המשמר לבתי אבות, וכל יום מימי השבת עובדים בו אנשים ידועים, וראשי האבות מחלקין אלו העובדים ביום שלהן איש איש על עבודתו", עכ"ל. ומשמע מדבריו שכל הסדר הזה הוא מענין תיקון המשמרות שהם בעיקרם תקנת שמואל ודוד, בכדי שיעבוד הלוי כל אחד עבודתו המיוחדת לו.

(חידושי הגרי"ז על הרמב"ם כלי המקדש פ"ז ה"ה)

לדעת הגרי"ז, הרמב"ם אינו סבור כשיטת התוס', שחלוקת המשוררים והשוערים קבועה ועומדת. לדעתו הממונה נותן חוות דעת מקצועית מי מבין הלויים ראוי להיות משורר ומי ראוי להיות שוער. אך מכיוון שהחלוקה בין המשוררים לשוערים אינה רק עניין של כשרון אישי, אלא תלויה בסדרי המשמרות הקבועים שנקבעו ע"י דוד ובית דינו, חובה לקבע ולהחיל על החלוקה המקצועית של הממונה את תוקף סדרי העבודה. החלת שם "שוער" או "משורר" נעשית על ידי ראש בית האב.

על חשיבות המינוי בלויים עמד גם אחיינו, הגרי"ד סולוביצ'יק:

דין הבדלה מיוחד נאמר בלויים, דצריכים המה להתמנות להיות מוכנין לעבודה מן העבודות, וכל אחד מן הלויים מובדל ומנוי לעבודה מסוימת - אחד כשוער, משנהו כמשורר... מינויו לעבודה יחודית מותנה בנכונותו להתמסר לכל מצות לוויה. אם הוא בדוקא רוצה, למשל, במינוי משורר ולא בשל שוער אין ממנים אותו לכך. ועוד

חלוקת הלויים למשוררים ושוערים

נראה שהצורך בהכנת ומינוי הלוי הוא היוצר שם זרות בנוגע לעבודת הלויים, דמי שלא נתמנה... הוא מוגדר כזר מפאת חוסר המינוי.
(שיעורים לזכר אבא מרי ח"א עמ' סב)

ו. חידושו של ה'כלי חמדה'

שיטה מיוחדת מצאנו ב'כלי חמדה':

יש לומר... דדוקא לוי בעבודת כהן שאינו שייך לה כלל יש לאסור בהחלט, אבל לוי נהי דנתחלק העבודות מ"מ אין החלוקה זו אוסרת עליו בהחלט העבודה האחרת ואם רוצה לחזור בו ולהיות עושה עבודה אחרת אין זה בגדר מניח עבודתו ועושה מלאכת חברו, ולכן דוקא כשמסייע לחבירו הרי מבורר שמניח לחבירו להיות נשאר בעבודתו ורק שהוא רוצה לסייע לו, אמנם בעצם הוא ג"כ רוצה להשאר במלאכתו חייב מיתה משום שעוסק בעבודה שאין שייכות לו בזה. משא"כ משורר ששיער לגמרי, וכן שוער שמשורר ואין מסייע לחבירו אינו במיתה.

וכשתדקק בלשון הר"מ פ"ג מכלי המקדש ה"י וי"א תמצא מבואר שבלויים במלאכת לויים לא כתב האיסור אלא במסייע, דאין לומר דרבותא קמ"ל, דא"כ הו"ל למינקט קודם גוף הדין שלא יעשה מלאכת חבירו לשיר או לשוער ואח"כ יכתוב דין מסייע, ומדכתב מיד אחר שכתב שלא יעשה אחד מלאכת חבירו שלא יסייע המשורר לשוער ולא כתב זאת בו' המוסיף - נראה דחדא הוא, דדוקא בכה"ג אם מסייע לחבירו נראה שהוא נשאר עומד בשלו דכה"ג אסור ויש בו מיתה, אבל אם עושה לגמרי מלאכה אחרת של לוי אין בו מיתה, כיון דכשר למלאכה.

(כלי חמדה, פ' קרח אות ב')

ה'כלי חמדה' מדייק מלשון הרמב"ם - "לויים שעבדו עבודת הכהנים או שסייע לוי במלאכה שאינה מלאכתו - חייבין מיתה בידי שמים" - שהאיסור המוטל על המשורר הוא רק לסייע לשוער (וכן להפך), אבל אין איסור למשורר לבצע את עבודת ה'שיעור' לבדו. לדעתו (בניגוד לאמור לעיל בדעת החפץ חיים, הגרי"ז והגרי"ד) החלוקה בין "משוררים" ל"שוערים" אינה ייחוס (כפי שכתב ה'בית ישחק') ואינה כשרון (כפי שכתב הח"ח) ואינה החלת דין זרות שנקבע ע"י ראש בית האב (כפי שכתבו הגרי"ז והגרי"ד), אלא פעולה שהלוי מבצע באותו רגע, שאסור לו לזונחה לטובת עבודה אחרת.

על פי זה (וכן ע"פ כל האחרונים הסבורים בדעת הרמב"ם שהחלוקה בין משוער ושוער אינה קבועה לנצח) מובנים דברי הרמב"ם שכתב שבן לוי שנפסל קולו מחמת זקנה יכול להיות שוער.

ז. סיכום

עבודת הלווים במקדש נתחלקה למשוררים ושוערים ונאסר על בעל תפקיד אחד לעשות את עבודת חברו. באופן פשוט מדובר על חלוקה למשפחות, אולם מדברי הרמב"ם נראה שמדובר בדין שיסודו בחשש מפגיעה בסדרי העבודה ובאחריות שיתבצעו כשורה (כדברי ה'חינוך'). המפרשים נחלקו כיצד לפי הרמב"ם נקבעת החלוקה בין המשוררים לשוערים, והאם הרמב"ם חולק על התוס' ששיטתם נתמכת לכאורה מפשט הפסוקים. בעל ה'כלי חמדה' הוסיף וחדש בדעת הרמב"ם שהחלוקה אינה מהותית ואין בעיה לעבור מתפקיד לתפקיד באופן מוחלט, ושכל הבעיה היא רק בסיוע ללוי בעל תפקיד אחר במילוי תפקידו.